

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

ŽENSKÉ BEZDOMOVECTVÍ

Bakalářská práce

Studijní program: Sociální práce

Autor: Kateřina Hejralová, DiS.

Vedoucí práce: PhDr. Eva Klimentová, Ph.D.

Olomouc 2024

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Ženské bezdomovectví“
vypracovala samostatně a uvedla v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje,
které jsem použila.

V Olomouci dne

Podpis

Poděkování

Děkuji svému muži za podporu při tvorbě této práce. Stejně tak bych ráda poděkovala pracovníkům a klientkám služeb pro osoby bez domova v olomouckém kraji. Bez jejich participace na této práci bych ji nebyla schopná dokončit.

Anotace

Jméno a příjmení:	Kateřina Hejralová, DiS.
Katedra:	Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie
Studijní program:	Sociální práce
Studijní program obhajoby práce:	Sociální práce
Vedoucí práce:	PhDr. Eva Klimentová, Ph.D.
Rok obhajoby:	2024

Název práce:	Ženské bezdomovectví
Anotace práce:	Tématem této bakalářské práce je téma ženského bezdomovectví. V teoretické části práce je představeno bezdomovectví obecně, popsána specifika ženského bezdomovectví a sociální práce s lidmi bez domova a sociální služby pro tuto cílovou skupinu. Empirická část se zabývá výzkumnou otázkou „jaké převládají příčiny vzniku, jestli vnitřní anebo vnější“? Dále také zda se liší práce s muži a ženami bez domova. Jako výzkumná metoda byla zvolena případová studie pěti žen, uživatelék sociálních služeb pro ženy bez domova v Olomouckém kraji.
Klíčová slova:	Bezdomovectví, ženské bezdomovectví, příčiny vzniku bezdomovectví
Title of Thesis:	Women homelessness
Annotation:	The topic of this bachelor thesis is women's homelessness. The theoretical part of the thesis presents homelessness in general, describes the specifics of female homelessness and social work with homeless people and social services for this target group. The empirical part deals with the research question what are the predominant causes of homelessness, internal or external? The research method chosen was a case study of five women,

	users of a social service for homeless women and an interview with a worker of the service.
Keywords:	Homelessness, women homelessness
Názvy příloh vázaných v práci:	Souhlas s provedením výzkumu
Počet literatury a zdrojů:	17
Rozsah práce:	48

Obsah

Úvod.....	8
Teoretická část	10
1 Charakteristika bezdomovectví	11
1.1 Bezdomovectví.....	12
1.2 Typologie bezdomovectví.....	12
1.3 Příčiny bezdomovectví	14
2 Sociální práce s lidmi bez domova	18
2.1 Služby pro lidi bez domova	20
3 Ženské bezdomovectví.....	22
3.1 Příčiny vzniku ženského bezdomovectví	24
3.2 Služby pro ženy bez domova.....	25
Empirická část.....	27
4 Metodologie výzkumu	28
4.1 Cíle práce	28
4.2 Metoda použitá při výzkumu.....	28
4.3 Metoda použitá v případové studii	29
4.4 Formulace otázek pro výzkumné šetření.....	29
4.5 Výzkumný soubor a jeho charakteristika	30
4.6 Limity výzkumu – diskuse.....	30
4.7 První případová studie.....	32
4.7.1 Život před propadem na ulici	32
4.7.2 Život po propadu na ulici	33

4.8	Druhá případová studie	34
4.8.1	Život před propadem na ulici	34
4.8.2	Život po propadu na ulici	35
4.9	Třetí případová studie	37
4.9.1	Život před propadem na ulici	37
4.9.2	Život po propadu na ulici	37
4.10	Čtvrtá případová studie	39
4.10.1	Život před propadem na ulici	39
4.10.2	Život po propadu na ulici	39
4.11	Pátá případová studie	40
4.11.1	Život před propadem na ulici	40
4.11.2	Život po propadu na ulici	40
4.12	Shrnutí případových studií	42
	Závěr	44

Úvod

Jako téma své bakalářské práce jsem si zvolila ženské bezdomovectví. Dlouhodobě se pohybuji v oboru pracujícím s lidmi bez domova. Bezdomovectví obecně vnímám jako velký, dost často i palčivý problém naší společnosti a samotnou mě dlouhodobě zajímá fenomén vzniku bezdomovectví.

Podle Maslowa a jeho pyramidy základních potřeb je potřeba bezpečí a jistoty na druhém stupni. (Maslow, Teorie potřeb, 2018). Pobyt na ulici ale zdánlivě tyto hodnoty neposkytuje, a dlouhodobé setrvávání v něm je tak pro nás pracovníky mnohdy nepochopitelné.

V dnešní době je navíc i velmi snadné o bydlení přijít, ale bohužel cesta z této situace není lehkou a někdy se stává i nemožnou. Nechci svojí prací snižovat roli mužů bez domova, ale shledávám mnohem palčivější situaci u žen, a to hlavně z důvodu, že ženy mnohem méně vyhledávají pomoc sociálních služeb pro lidi bez domova.

Z vlastních zkušeností vím, že ženy jsou často opomíjenou skupinou lidí bez domova a také, že se ženy na ulici potýkají s jinými problémy než muži. Ať už proto, že jsou zneužívány muži bez domova na ulici, nebo protože nemohou být se svými dětmi, anebo celkově plnit očekávanou roli ženy. Od ženy se očekává, že se bude starat o domácnost a pečovat o rodinu. Může mít zaměstnání mimo domov, ale nesmí svému muži konkurovat v kariéře a ve výdělku. Pro ženu je zde předpoklad, že právě ona bude zachovávat rovnováhu v domě, že nebude svému muži ubírat na mužnosti a sobě pak tedy na ženskosti (Oakleyová, 2000, s. 144-146).

Za dobu své praxe jsem se setkala s mnoha případy, které ve mne probudily přirozenou zvědavost a touhu pochopit příčiny bezdomovství žen. Věřím, že

pochopením příčin mohu lépe s klienty pracovat na změnách v jejich životech a přispět tak k jejich rychlejšímu návratu do společnosti.

Jako budoucí sociální pracovnice považuji za důležité porozumět vnitřním a vnějším důvodům bezdomovectví. Vzhledem ke své dlouholeté zkušenosti a informacím, které čerpám z odborné literatury, usuzuji, že se tyto důvody u mužů a žen liší, a proto považuji za důležité odlišovat práci se ženami od práce s muži. Protože pracuji především se ženami, stanovila jsem si za cíl této práce zjistit důvody vzniku právě ženského bezdomovectví a zda mezi nimi převládají vnější nebo vnitřní. Cílem není hledání řešení problematiky, ale pouze pomoc v orientaci v tomto tématu.

V rámci teoretické části se zaměřím na obecný popis fenoménu bezdomovectví, jeho dělení a také na samotné vymezení pojmu služeb pro lidi bez domova. Následně se v práci budu věnovat teoretickým příčinám vzniku bezdomovectví s důrazem na rozdělení vnější – vnitřní. V druhé kapitole přiblížím samotnou práci s lidmi bez domova a jednotlivé služby, které tuto práci v České republice obstarávají. V závěru teoretické části se rozepíšu o ženách bez domova.

Empirická část se věnuje popisu mého specifického výzkumného šetření, realizovaného formou rozhovorů s konkrétními ženami bez domova. Konkrétně se tato část práce zaměřuje na případovou studii pěti klientek služeb pro ženy bez domova v Olomouckém kraji. Čtyři ženy jsou přímo z Olomouce a olomouckých služeb pro ženy bez domova, jedna z Uničova.

Teoretická část

V této části se práce věnuje základním aspektům bezdomovectví. Je rozdělena do čtyř kapitol. V první kapitole jsou obecně vysvětleny základní termíny nutné pro pochopení této problematiky. V této části je využíváno především odborné literatury uznávaných autorů věnujících se problematice bezdomovectví nejen po teoretické, ale také praktické stránce. Druhá kapitola blíže přibližuje téma sociální práce s lidmi bez domova. Zde jsou blíže představeny služby, které jsou k dispozici všem lidem na ulici. Třetí kapitola se věnuje přímo tématu ženského bezdomovectví a jeho specifikám, které jsou pro cíle této práce stěžejní. Čtenář tak postupně získá potřebné informace o fenoménu ženského bezdomovectví. A to jak už od teoretických, nebo přesněji řečeno obecných, až po konkrétní s ohledem na zkušenosti autorky práce s ženami bez domova.

1 Charakteristika bezdomovectví

Bezdomovectví jako takové (to viditelné) se v české společnosti rozvíjí po roce 1989. Do té doby bylo zákonem trestáno a bývalým režimem potlačováno. Byť speciálně po druhé světové válce existovaly spousty lidí, kterým by se v dnešním jazyce dalo říkat bezdomovci (nejčastěji vojáci vracující se z bojů domů). Nejde o to, že by lidé bez domova nebyli, jen se stát touto problematikou vůbec nezabýval. V roce 1950 byl ustanoven paragraf 188a příživnictví, kdy, pokud člověk řádně nepracoval nebo se práci vyhýbal, byl odsouzen k výkonu odnětí svobody v rozsahu tří měsíců až tří let, a lidé bez domova byli tímto zákonem perzekuováni, a proto v této době bylo bezdomovectví spíše skryté a lidé bez domova i žili skrytě tak, aby na sebe neupozorňovali (Průdková & Novotný, 2008).

Specifikovat fenomén bezdomovectví v současné době je velmi složité a každý z autorů píšící o tomto fenoménu na tuto problematiku nahlíží z různého úhlu pohledu, a proto Hradecký et al. (2007) si pokládá otázku, jak bezdomovectví vůbec definovat a jak tyto lidi vůbec pojmenovávat. Protože podle něj by tato definice popisovala jen jednu část lidí bez domova, a to skupinu tzv. zjevných bezdomovců. Proto bych v následující podkapitole chtěla podrobněji popsat základní dělení bezdomovectví. A to zejména rozdělení dle toho, jak viditelné bezdomovectví je, a také dle typologie ETHOS, která definuje čtyři kategorie bezdomovectví. Pro pochopení tohoto fenoménu je dobré se s touto typologií seznámit.

Průdková & Novotný (2008) toto tvrzení potvrzují a říkají, že bezdomovectví a bezdomovec se stal označením pro člověka, který je zapáchající, zanedbaný, špinavý a obtěžující. Mimo to také říkají, že: „Bezdomovectví je tedy jevem, kterému předchází jednání a procesy vedoucí ke ztrátě zázemí, sociálních jistot a ke společenskému vyloučení.

Zasahuje všechny oblasti života postiženého jedince a je to způsob života charakterizovaný především absencí přijatelného bydlení“ (Průdková & Novotný, 2008, s. 11).

Bezdomovectví lze také chápat jako sociální deviaci, a to z důvodu toho, že je odchylkou od normy (normou je myšleno stálé bydlení, řádná hygiena a jiné).

Vágnerová et al. (2018) mluví o syndromu komplexního sociálního selhání, kdy je toto selhání spojené buď s neochotou, anebo neschopností respektovat běžné společenské normy a jednat v souladu s nimi. Tato definice je ale velmi jednostranně zaměřená, nebere bezdomovectví jako celospolečenský problém, ale jako selhání člověka samotného.

1.1 Bezdomovectví

Jak uvádí Hradečtí ve své knize, bezdomovectví můžeme zobecnit jako problém ve společnosti, který je značný extrémní chudobou a sociálním vyloučením ze společnosti (Hradecká & Hradecký, 1996). Pokud tedy mluvíme o bezdomovectví, jde o společenský jev, kterému předchází ztráta životních jistot a standartu, společenskému vyloučení a ztrátě zázemí.

1.2 Typologie bezdomovectví

V odborné literatuře se setkáváme s několika druhy typologií. Tyto typologie pomáhají v orientaci mezi jednotlivými typy lidí bez domova. Od toho se odlišuje mnohdy přístup pracovníků služeb k jednotlivcům. Průdková ve své knize rozděluje bezdomovectví na tři základní typy:

- A) Zjevné bezdomovectví – do této skupiny spadají lidé bez domova, kteří zapáchají, přespávají na veřejných místech, lidé žijící na ulici nebo v místech, která jsou naprosto nevhodná k bydlení. Tito lidé na ulici žebrají, vybírají nedopalky, vozí všechn svůj majetek na vozíku, nebo v kočárku. Mnozí tito lidé bez domova se dopouštějí drobných krádeží za účelem opatřit si peníze na alkohol a cigarety. Tito lidé využívají

nízkoprahových služeb pro lidi bez domova. Těchto bezdomovců je menšina.

- B) Skryté bezdomovectví – do této skupiny spadají ti lidé bez domova, které bychom sem na první pohled vůbec nezařadili. Jsou to lidé, kteří o sebe pečují, pracují, i když ve velké míře načerno, a přespávají u svých známých, anebo na různých ubytovnách. Tato kategorie – skryté bezdomovectví, může být přechodnou fází k bezdomovectví zjevnému.
- C) Potencionální bezdomovectví – do této skupiny patří lidé, kteří aktuálně bez domova nejsou, mají střechu nad hlavou, ale mohou se bez ní ocitnout, mohou místo k bydlení velmi rychle ztratit. Dále do této skupiny lidí bez domova patří například lidé ukončující ústavní výchovu, nebo také lidé opouštějící výkon trestu odnětí svobody. Dále pak lidé, kteří skončili léčbu v psychiatrické léčebně, nebo lidé, kteří žijí v podnájmu, ale nemají řádnou nájemní smlouvu.

Další typologie používaná v českém prostředí je typologie Ethos – autoři vychází z členění FEANTSA (tato typologie vznikla v roce 2005 za účelem srozumitelnějšího pochopení a možnosti měření tohoto jevu), Evropské federace národních organizací pracujících s bezdomovci, která dělí lidi na ulici do čtyř kategorií (Ethos, 2005):

- A) Bez střechy – to jsou ti lidé bez domova, kteří přespávají na veřejných místech, na ulicích, pod mostem, v opuštěných domech atd.
- B) Bez bytu – lidé, kteří přespávají v noclehárnách, azylových domech pro lidi bez domova, v přechodných ubytovacích zařízeních, v pobytových zařízeních pro ženy a jiných podobných zařízeních.
- C) Nejisté bydlení – lidé využívající nejisté bydlení, tj. bydlení u příbuzných, známých, bydlení v podnájmech, bydlení bez právního nároku, osoby ohrožené domácím násilím.

D) Nevyhovující bydlení – do této skupiny patří lidé žijící v neobvyklém a provizorním typu obydlí, jako jsou například maringotky, mobilní domy, karavany, obecně prostory, které nejsou určené k bydlení, nebo budovy nezkolaudované k bydlení. Dále osoby přebývající v přelidněných bytech.

Tato druhá typologie je pravděpodobně výstižnější a pro laika lépe pochopitelnější. Z těchto čtyř typů si lze přesněji vybrat individuální situaci, popřípadě identifikovat situaci daného člověka bez domova.

1.3 Příčiny bezdomovectví

Ať už se člověk bez domova nachází v jakémkoli stavu je pravděpodobně důležitější přesně definovat příčinu, která vedla k této životní situaci daného jednotlivce. Ať už se bavíme o lidech přímo na ulici, nebo v nevyhovujících podmínkách jakéhokoli bydlení, je pro pracovníka sociální služby stěžejní znát důvod, který dovedl člověka na ulici.

Průdková ve své knize uvádí, že znalost příčin bezdomovectví je předpokladem všech snah o řešení tohoto problému, protože samotné odstraňování následků bezdomovectví je neefektivní. Komplikací zde je i skutečnost, že ne vždy lze spolehlivě rozdělit, co je příčinou a co důsledkem bezdomovectví (Průdková & Novotný, 2008).

Dělení příčin vzniku bezdomovectví jsou různá. Někteří autoři rozlišují příčiny, které mohl jedinec ovlivnit od těch, které ovlivnit nemohl. Jiní pak spíše vycházejí z klasického modelu dělení (politický, demografický, společenský, informační).

Jak uvádí Vágnerová, ke vzniku tohoto sociálního jevu přispívají ekonomické faktory, zvyšující se nezaměstnanost a růst chudoby. Příčiny chudoby jsou však složitější a může k němu přispět mnoho dalších faktorů. Jedinci, u nichž je zvýšené riziko, že se stanou bezdomovci, bývají komplexně – somaticky,

psychicky i sociálně – handicapovaní. (Vágnerová, 2004, s 794)
Vágnerová také popisuje další faktory, které mohou být příčinou bezdomovectví, jsou to především:

- A) Dysfunkčnost nebo neexistence primární rodiny – kdy jako děti mohly být vystaveny domácímu násilí, zneužívání, mohly být z rodiny odejmuty, nemusely poznat rodičovskou lásku, samotná rodina mohla být ve finanční nebo bytové krizi.
- B) Rozdílné sociální zkušenosti – pobyt v zařízeních a institucích, pozměňují sociální chování, například dětské domovy, psychiatrické léčebny, vězení.
- C) Absence sociálního zázemí – nezaloží vůbec vlastní rodinu, nebo se jim z různých důvodů rozpadla a přestali udržovat kontakty se zbylými členy rodiny.
- D) Snížené nebo omezené kompetence – vrozené nebo získané užíváním návykových látek.
- E) Nahromadění různých znevýhodnění (Vágnerová, 2004).

Dle Průdkové a Novotného (Průdková & Novotný, 2008, s15-16) vyplívá ze životních příběhů lidí bez domova, že ztráta domova je výsledkem spolupůsobení řady vnějších i vnitřních faktorů.

- A) Vnější příčiny – nebo také objektivní, či strukturální jsou výsledkem vzájemného působení ekonomicko-politické situace země a celkového společenského klimatu. Tyto faktory jsou ovlivnitelné sociální politikou a zákonodárstvím státu. Tyto příčiny mohou působit na posilování vzdělanosti obyvatel, rovnost žen a mužů, snižování kriminality, na boj s nezaměstnaností a sociálním vyloučením. Příkladem je vysoká míra nezaměstnanosti, chudoba, nedostatečné zabezpečení ve stáří a nemoci, finanční nedostupnost bydlení, diskriminace etnických minorit, ale také institucionární příčiny (opuštění dětského domova, propuštění

z výkonu trestu odnětí svobody). Tyto faktory nemůže jedinec sám ovlivnit.

- B) Vnitřní (subjektivní) příčiny – zahrnují materiální, vztahové a osobní podmínky jednotlivců a rodin. Pod materiálními podmínkami si lze představit například nízký příjem, ztrátu zaměstnání, zadluženost, ztrátu bydlení. Vztahové příčiny jsou nefunkční rodina, manželské konflikty, absence rodinného zázemí nebo narušené vztahy celkově. Do osobnostních faktorů patří tělesná či duševní choroba, poruchy osobnosti, prožitá traumata (smrt blízké osoby, zneužívání v dětství, týrání, závislost rodičů na návykových látkách).

Jak je patrné, Vágnerová vychází z předpokladu, že za vše může jedinec a společnost se na vzniku bezdomovectví vůbec nebo z větší míry nepodílí. Oproti tomu dělení dle Průdkové využívá dvojí perspektivy, kdy jednou optikou hledáme příčiny, které mohly vzniknout nezávisle na jedinci, tedy aniž by je sám mohl ovlivnit. Druhá optika pak podobně jako Vágnerová uvažuje nad příčinami, které jsou již v režii osobnosti.

Nejčastější příčinou ztráty domova je u českých bezdomovců rozpad rodiny, ztráta zaměstnání, sociální izolace, propuštění z vězení či ústavu, tíživá životní situace a závislost na návykových látkách (Průdková & Novotný, 2008).

Strnad dělí příčiny bezdomovectví na:

- Primární příčiny – můžeme všeobecně označit jako sociální úpadek osobnosti. Příčinami jsou v tomto případě nepříznivé životní události (nezaměstnanost, rozvod apod.), díky nimž se člověk ocitá na ulici.
- Sekundární příčiny – jsou spojovány s psychickým úpadkem osobnosti, jedinec ztrácí sílu měnit svůj současný stav, rezignuje. Tyto příčiny vznikají až v průběhu pobytu na ulici, avšak často v krátkém časovém

období po ztrátě domova. Osoby bez přístřeší mají tendenci zabývat se pouze příčinami primárními. Až po uvědomění si sekundárních příčin, mohou pochopit, že návrat do společnosti je možný, pokud tyto překážky odbourají.

- Terciární příčiny – jsou spjaty s problémem, kdy jedinec nemůže nalézt místo ve společnosti, kam by se chtěl vrátit. V člověku jsou hluboko zakořeněny bariéry znemožňující opětovný návrat k běžnému životu. Tyto příčiny často vedou k cyklickému bezdomovectví, kdy se jedinec dostane z ulice a posléze se na ni vrací. Příkladem může být nástup do výkonu trestu odnětí svobody a po výkonu trestu se jedinec opět navrácí k předchozímu způsobu života (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012).

2 Sociální práce s lidmi bez domova

Poté co jsme již schopni rozpoznat životní situaci člověka na ulici a určili jsme, které příčiny k ní vedly, je logicky následným krokem nutnost stanovení možností, jak s touto osobou pracovat. V České republice jsou v současnosti k dispozici sociální služby, které jsou zaměřené na řešení již vzniklého bezdomovectví. Služby prevence bezdomovectví v České republice existují jen ve velmi omezené míře. Tyto služby dle Matouška nejvíce narážejí na nedostatky samotného systému (Matoušek et al., 2005). Je tedy pravděpodobně obtížné včasné identifikovat jedince, kterému hrozí ztráta domova. Pro lidi, kteří se na ulici již ocitli, jsou k dispozici sociální služby pracující s člověkem jak individuálně, tak i skupinově.

Matoušek (Matoušek et al., 2005) uvádí, že sociální práci zacílenou na lidi bez domova můžeme rozdělit na preventivní aktivity, služby zaměřené na naplnění základních potřeb a služby zaměřené na reintegraci a soběstačnost.

- A) Preventivní aktivity – cílem sociálního poradenství je dovést klienty k soběstačnosti, pomoci člověku tak, aby si dokázal pomoci sám. Mnoho lidí se ocitá v situaci ohrožení ztrátou domova, protože neznají svá práva a povinnosti, je pro ně krajně obtížné jednat s úředníky, nerozumí požadavkům úřadů, nevědí, na co mají či nemají nárok a jak tento nárok uplatnit. Sociální poradenství pomáhá tam, kde úředníci nejsou schopni vystupovat dostatečně vlídně a srozumitelně, případně klienta zorientuje v dostupných sociálních službách a na žádanou službu je napojí.
- B) Služby zaměřené na naplnění základních potřeb – lidé, kteří již ztratili svůj domov, potřebují základní zázemí, aby se mohli pokusit svoji situaci řešit. Kvalitní zabezpečení základních životních potřeb je podmínkou úspěšné reintegrace. Lidé přicházející z ulice potřebují místo k odpočinku, jídlo, teplo, ošacení, očistu a základní lékařskou

péči. Je jasné, že člověk vyčerpaný a zanedbaný nemá velké šance k úspěšnému návratu k soběstačnosti. Za službu orientovanou na naplnění základních potřeb jsou považovány azylové domy. Služby zaměřené na naplnění základních potřeb jsou historicky nejstarší formou sociální práce. Jsou to služby velice potřebné. Výsledek je zde už na první pohled viditelný, neboť bezdomovec je umytý, sytý a čistě převlečený. Díky tomuto se na tyto služby lépe získávají finance. Lépe než na ty reintegrační. To je nicméně velkým problémem, protože právě služby zaměřené na reintegraci jako jediné pracují s prvotními příčinami bezdomovectví a mohou problémy alespoň některých klientů definitivně a uspokojivě vyřešit a trvale odstranit, jak popisují dále.

- C) Služby zaměřené na reintegraci a samostatnost – tento typ služeb nabízí výcvik v potřebných dovednostech a služby podporující zaměstnanost (zahrnující chráněná, podporovaná místa a sociální firmy). Reintegraci a soběstačnost podporují služby azylového bydlení, protože kdo se stane klientem těchto služeb, automaticky přejímá určitou míru spoluodpovědnosti a skrze plnění svých povinností se učí novým dovednostem klíčovým pro reintegraci. Vzdělávací a rekvalifikační služby, které by mohly podpořit reintegraci, jsou u nás realizovány sporadicky. Rekvalifikace znamená nabytí nových vědomostí a dovedností vztahujících se k nějakému konkrétnímu oboru. Výcvikové a vzdělávací programy v tomto smyslu u nás v současnosti bezdomovcům dostupné nejsou. Bezdomovci nemusí být vhodnými osobami pro zařazení do klasických rekvalifikačních kurzů (na Úřadě práce), protože jim leckdy chybějí předpokládané základní pracovní návyky a dovednosti. A co je horší, k samotnému posilování sociálních dovedností a jejich uplatnění na trhu práce jim také může chybět potřebné vzdělání a formální

osvědčení o něm. Podstatná část dlouhodobě nezaměstnaných, kteří kvůli handicapům různého druhu nemohou obstát v tvrdé konkurenci na trhu práce, nemůže pracovat za standardních podmínek. Přesto pracovat chtějí, neboť práce není pouhým zdrojem příjmu, ale je také v naší kultuře dominujícím polem seberealizace, a tím i zdrojem příznivého sebehodnocení. Řešení pro tyto lidi představují chráněná, podporovaná zaměstnání a sociální firmy. Konečným cílem spolupráce s klientem bez domova je jeho úplné osamostatnění, odpovědnost za sebe a nezávislost, tedy plná integrace do sociálního systému společnosti. Proto poskytovatelé sociálních služeb musí být pozorní na to, aby jakýmkoli způsobem nepodporovali vznik a rozvoj závislosti klienta na profesionální pomoci. Je nutné co nejvíce odpovědnosti ponechávat klientovi, poskytovat mu pouze takové služby, které potřebuje a žádá. Klient musí vědět, že se vším, co se ho týká, by měl předem informovaně souhlasit, případně že může cokoli z nabízených služeb odmítnout (Matoušek et al., 2005 s 315-329).

Sociální práci se rozumí práce vykonávaná sociálními pracovníky ve službách poskytovaných těmto lidem. V rámci sociální práce s lidmi bez domova je poskytováno několik typů služeb pro lidi bez domova. Ty může daná organizace či společnost poskytovat všechny, nebo některé či jednu.

2.1 Služby pro lidi bez domova

Dle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů rozlišujeme 4 sociální služby pro lidi bez domova, kterými jsou:

- A) Azylové domy (§57) – azylové domy poskytují pobytové služby na přechodnou dobu pro lidi v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení. Tato zařízení poskytují dle vyhlášky č. 505/2006 kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách, a to poskytnutí stravy nebo prostor pro její zajištění,

poskytnutí ubytování a pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.

- B) Nízkoprahové denní centrum (§61) – nízkoprahová denní centra poskytují služby lidem bez přístřeší ambulantní, případně terénní služby, nabízí základní činnosti, kterými jsou poskytnutí stravy nebo prostor pro její zajištění, pomoc při hygieně, anebo poskytnutí prostoru pro osobní hygienu a pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí (“Vyhláška 505/2006”, 2006).
- C) Noclehárny (§63) – noclehárny pro lidi bez domova, přístřeší, poskytují ambulantní služby, které zajišťují možnost přespání a prostor pro osobní hygienu.
- D) Terénní programy (§69) – terénní programy jsou terénní služby poskytované osobám, které vedou rizikový způsob života nebo jsou tímto způsobem života ohroženy. Mezi ty patří také lidé bez přístřeší. Cílem služby je tyto osoby vyhledávat a minimalizovat rizika jejich způsobu života. Služba může být osobám poskytována anonymně. Tyto služby zprostředkovávají kontakt se společenským prostředím a také zajišťují pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí. Vágnerová (2004) ve své knize uvádí, že terénní programy jsou pro klienty, kteří nejsou schopní nebo ochotní navštěvovat služby zmiňované v předchozích odstavcích.
- Dále Vágnerová také uvádí, že cílem služby terénních programů je předat informace o návazných službách, hlavně denních centrech a dalších.

3 Ženské bezdomovectví

Jednou z možných podmnožin bezdomovectví jako takového, které bylo blíže popsáno v druhé kapitole, jsou mimo jiné ženy. Ty jsou specifickou skupinou lidí bez domova stejně jako například děti a mládež. Nutnost definování této podmnožiny nicméně neplyne – nebo by nemělo plynout – z důvodů vzniku bezdomovectví u žen, nebo z názoru některých odborníků, že je ženské bezdomovectví skryté, jak se zmiňuje například Haasová. Podle ní ženské bezdomovectví v podstatě kopíruje linii genderově stereotypního rozdělení naší společnosti, přičemž ženská sféra je „tradičně“ ta domácí – skrytá, zatímco muž se pohybuje převážně ve sféře veřejné (Haasová, 2005). Tím se však netvrdí, že všechny ženy se skrývají. Tím by šlo hypoteticky za ženu bez domova označit kteroukoliv ženu, která žije v domácnosti s partnerem, ale samotnou nemovitost nevlastní, a tak tomu samozřejmě není. Ženy mají bohatší sociální síť, většinou jsou schopny vytěžit její zdroje a v krizi se obrátit na někoho, kdo se o ně postará (Matoušek et al., 2005). Nutnost chápání žen bez domova plyne především z podstaty rozdílnosti od mužů v celé škále potřeb, jako například postavení, a v neposlední řadě také z fyziologických důvodů. Od toho se totiž zákonitě odráží i nutnost odlišného přístupu k řešení fenoménu ženského bezdomovectví. Nerovnoprávné postavení žen a mužů, kdy ženy jsou mnohem hůře přijímány veřejností jako bezdomovkyně, zmiňuje také Průdková (Průdková, 2008). S odlišnou charakteristikou podskupiny jde ruku v ruce také odlišný přístup k řešení problému. To neznamena, že je zapotřebí vytvářet individuální podmínky pro každou z podskupin, nicméně je vhodné minimálně upravit osobní přístup k daným jednotlivcům.

Jedním z příkladů, kdy je vhodné uvědomovat si nutnost odlišného přístupu, je již zmiňovaná fyziologická odlišnost. Jak sdělila své vlastní zážitky Kundrátová v měsíčníku *Nový prostor*, ženy bez domova to mají na ulici totiž

mnohem složitější nežli muži. Jsou především daleko více vystaveny násilí jak fyzickému, tak psychickému. A nejde jenom o ženy, které se pohybují na ulici, ale i ty, které přespávají v různých chatičkách, boudách, garážích, stanech, nebo u příbuzných a kamarádů (Kundrátová n.d.).

Většina takových žen v nouzi hledá ochranu u mužů, přestože od nich nezřídka bývají bity, jsou týrány, zastrašovány, vydírány, leckdy i znásilňovány. Jsou totiž nuceny volit menší zlo – lepší bývá vydržet pár facek od svého „doma“, než od ostatních cizích mužů v okolí, někdy i více najednou (Kundrátová n.d.).

Ženské bezdomovectví je většinou neviditelné (skryté). Z toho vyplývá, že počet žen bez domova nelze přesně určit a poznatky o jejich počtu jsou velmi zkreslené. Jeden z důvodů, proč ženské bezdomovectví bývá skryté, je ten, že ženy se za své bezdomovectví stydí a velmi často si ho nechtějí vůbec připouštět. Na ulici bychom je nepoznali od ostatních žen. Dbají na svůj vzhled i hygienu, chodí čistě a slušně oblečené. Neviditelnost ženského bezdomovectví se může projevat v nastavení sociálních služeb, které jsou určené primárně pro muže. Menší počet míst na azylových domech pro ženy bez domova, a i menší kapacita nocleháren (Kundrátová n.d.).

Pakliže přijmeme tvrzení Kundrátové, pak má skryté bezdomovectví negativní vliv na systém práce s lidmi bez domova. Ve statistikách se tyto ženy neobjevují a služby s nimi doslova nepočítají. A to nejspíše ani v preventivních aktivitách. Pokud budu vycházet ze své zkušenosti, pokud ženy své bezdomovectví skrývají, je velmi těžké, aby vůbec vyhledaly pomoc, a proto je i velmi těžké navázat s nimi dlouhodobou spolupráci, která by pomohla k řešení jejich bezdomovectví.

3.1 Příčiny vzniku ženského bezdomovectví

Jak bylo uvedeno v podkapitole druhé kapitoly, příčin vzniku máme několik druhů. Ve výše zmíněných příčinách se nicméně pojednávalo o obecných, které platí většinou.

Příčiny ženského bezdomovectví, kterým se věnuje tato podkapitola, jsou jejich rozšířením. I tyto mohou platit pro muže, ale děje se tak ve vzácných případech.

Dle výzkumu organizace Jako doma je nejčastější příčinou, proč se ženy dostávají na ulici, rozpad rodinných a partnerských vztahů:

- ženy, které byly nuceny opustit domov, který sdílely s rodiči, anebo zažívaly rozpad partnerského vztahu či manželství,
- ženy co zažily úmrtí partnera, rodičů nebo jiných rodinných příslušníků, se kterými ženy sdílely společnou domácnost,
- společným znakem pro všechny je pak zhoršená finanční situace, spojená se ztrátou podpůrných sítí,
- domácí násilí – tyto ženy utíkají před násilím partnera, tento útěk může být doprovázen ztrátou zaměstnaní a ztrátou podpůrných sítí,
- chudoba a ekonomická nouze – tyto ženy, se potýkají s neschopností platit nájemné. Tyto ženy měly ekonomickou vazbu na jinou osobu a ta vazba přestala fungovat nebo zcela zanikla. Dále pak ekonomické potíže jsou způsobeny změnou ekonomického stavu, přechodem do důchodu či ztrátou zaměstnaní, nízkými příjmy apod.
- absence dostupného a bezpečného bydlení – absence dostupného bydlení způsobuje, že ženy nemohou svoji situaci dlouhodobě řešit a zůstávají ve službách azylového bydlení, které k tomu není určeno,
- absence specializovaných ubytovacích zařízení pro ženy – absence zařízení pro ženy s dlouhodobými psychiatrickými obtížemi, závislostmi či jinými specifickými potřebami lze považovat za

systemový nedostatek prohlubující problematiku bezdomovectví (Zpátky ze dna, zaostřeno na ženy).

Jak je patrné, těmto vyjmenovaným příčinám vzniku se s největší pravděpodobností muž nedostane. Proto jsou uvedeny zde.

Tyto příčiny pak mohou sloužit pracovníkům, kteří je hledají u jednotlivců, se kterými pracují, jako pomoc při hledání řešení nebo jeho alternativy.

3.2 Služby pro ženy bez domova

Tak jak bylo uvedeno ve třetí kapitole věnující se sociální práci s lidmi bez domova, služby pro ženy bez domova se neliší nijak od služeb pro muže. Spadají do zákona o sociálních službách (108/2006 Sb. Zákon o sociálních službách). I když se mužské a ženské bezdomovectví liší, tak služby pro tuto sociální skupinu nikoli. Proto tedy máme pro ženy bez domova azylové domy, noclehárny, i mohou využít služeb denních center. Jen kapacity služeb jsou vždy nižší než ve službách pro muže. Ženy bez domova vyhledávají služeb noclehárny častěji než muži, a to hlavně z důvodu strachu o sebe sama. Přeci jen je bezpečnější využívat sociální službu, než být venku a vystavovat se riziku napadení nebo znásilnění (Hradecká & Hradecký, 1996).

Službou, která nebyla výše popsána je služba krizová pomoc – dle zákona 108/2006 Sb. zákon o sociálních službách, je tato služba poskytovaná lidem, kteří se ocitli v akutní krizi a má formu ambulantní, terénní i pobytovou. Což mohou ženy ohrožené bezdomovectvím využít, pokud například utíkají z násilného vztahu. Tato služba není omezena pohlavím. Je určena jak ženám, tak mužům v akutní krizi. V těchto službách je sociální pracovník ten, kdo zprostředkovává kontakt klientky se sociální službou. Sociální pracovníci pracují s ženami sociálně znevýhodněnými a snaží se je znovu začlenit do společnosti (Matoušek, 2007).

Sociální pracovník je prostředníkem mezi světem mimo bezdomovectví a klientkami. Proto je role sociálního pracovníka v těchto službách velmi důležitá. Ačkoli se tedy služby pro muže a ženy neliší, samotný přístup pracovníka ano, nebo by se lišit měl. Právě především s ohledem na příčiny vzniku a rozdílnost skupin se vyžaduje u práce sociálního pracovníka individuální přístup.

A pokud jsou služby unifikované, rozlišování a personalizování přístupu ke klientkám a klientům by měl sehrávat důležitou roli.

Empirická část

V teoretické části práce jsem se věnovala tématům jako jsou vznik bezdomovectví, specifika ženského bezdomovectví a druhy sociálních služeb pro lidi bez domova zacílené na služby pro ženy bez domova. Cílem této práce je zodpovědět otázku, jaké jsou důvody vzniku ženského bezdomovectví, zda to jsou příčiny objektivní, či subjektivní.

Tato část je věnována pěti případovým studiím žen bez domova. Všechny zpovídané ženy využívají služeb pro lidi bez domova, některé pobytových služeb, jiné ambulantních služeb. Tyto ženy byly vybrány na základě ochoty těchto klientek sdílet svůj příběh, a také bylo při výběru kritériem, jak dlouho jsou bez domova. Některé klientky jsou bez domova kratší dobu, jiné dlouhodobě. Jsem si plně vědoma, že se jedná o malý vzorek, proto jsem již na začátku práce uvedla, že cílem není hledání řešení problematiky, ale pouze pomoc v orientaci v tomto tématu.

4 Metodologie výzkumu

4.1 Cíle práce

Cílem práce je snaha o alespoň rámcové vymezení příčin vzniku ženského bezdomovectví, a to z důvodu, že z oficiálních statistik uváděných například občanským sdružením Naděje, vyplývá, že ženy tvoří přibližně třetinovou a někdy dokonce menší (10-15 procent) skupinu mezi lidmi bez domova (Haasová, 2005). Tato skutečnost a z ní pramenící fakt, že se problematice žen věnuje méně pozornosti ať už formou odborné literatury, nebo samostatných individuálních programů, mě motivovali k volbě tohoto tématu. Z tohoto důvodu jsem si zvolila toto téma a za cíl práce zjistit, jaké jsou důvody vzniku ženského bezdomovectví. Z cíle pak jsou vyvozeny potřebné výzkumné otázky, konkrétně zda převládají vnější, či vnitřní důvody vzniku ženského bezdomovectví a také jestli jsou nějaká specifika práce s ženami bez domova. Tato práce nicméně nehledá řešení problematiky, ale pouze pomáhá základní orientaci v problematice.

4.2 Metoda použitá při výzkumu

Pro svůj výzkum jsem si zvolila kvalitativní metodu, a to hlavně z toho důvodu, že je pro téma pochopení celkové situace žen bez domova nejlepším možným druhem výzkumu. Kvalitativní výzkum je proces, díky němuž se hledá porozumění založené na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník také vyhledává a analyzuje jakékoliv informace, které jsou ku prospěchu k vyřešení výzkumných otázek, provádí deduktivní a induktivní závěry (Hendl, 2005, s. 50). Z toho, co kvalitativní výzkum nabízí za metody, jsem si vybrala případovou studii, hlavně z důvodu toho, že jak uvádí Hendl, že důkladným prozkoumáním jednoho případu lze lépe porozumět ostatním podobným případům (Hendl, 2005).

4.3 Metoda použitá v případové studii

„Případová studie má být pružná, co se týká množství a typu dat. Data pro případovou studii mohou poskytovat rozhovory, záznamy pozorování nebo dokumenty. Není neobvyklé, že se použijí všechny tři typy.“ (Hendl, 2005, s. 114).

V tomto případě jsem využila rozhovory a analýzu dokumentů. Některé z respondentek byly mými klientkami po dobu mé práce v Azylovém domě pro ženy bez domova Charity Olomouc.

Během této doby jsme měly možnost se lépe poznat a byly ochotné mi svěřit své příběhy. Metoda rozhovoru se mi jeví jako ta nejvhodnější pro případovou studii, jejímž cílem je získat ucelený přehled o životní dráze respondentky s tím, že pokud bych měla nějaké nejasnosti, budu se moci respondentky doptat. Navíc během rozhovoru mohu rychleji a pružněji reagovat na to, pokud nějaké nejasnosti vzniknou. Ze tří možných druhů jsem si zvolila polostrukturovaný rozhovor, který má jasně dané schéma, a to je definováno okruhy otázek. Pokud je potřeba tyto okruhy otázek se mohou měnit pořadí kvůli výtěžnosti informací od respondentky Miovský, M. (2006).

4.4 Formulace otázek pro výzkumné šetření

Nejdříve jsem si formulovala hlavní výzkumnou otázku a tou je: Zda převládají vnější, či vnitřní příčiny vzniku bezdomovectví u žen? Na tuto otázku bych chtěla získat odpověď i pomocí dílčích výzkumných otázek a to jsou: Jak vypadal váš život před propadem na ulici? A co dle vás vedlo k tomu, že jste stala ženou bez domova? Tyto otázky jsem respondentkám pokládala v rámci našich rozhovorů.

4.5 Výzkumný soubor a jeho charakteristika

Výzkum jsem realizovala s pěti klientkami služeb pro ženy bez domova v Olomouckém kraji. Čtyři klientky jsou přímo z Olomouce a ze služeb Charity Olomouc, jedna klientka je klientkou služby Charity Šternberk, detašovaného pracoviště v Uničově. Respondentky jsem sháněla tak, že jsem oslovila své bývalé klientky skrz bývalé kolegy a také jsem oslovila ostatní sociální služby v kraji. Některé z respondentek znám velmi dobře, několik let jsme společně pracovaly, takže jejich příběh znám velmi zblízka. A tak s některými z respondentek nebylo ani třeba znovu vést rozhovor a využila jsem po jejich souhlasu náhledu do dokumentace. Z některých služeb se mi bohužel vůbec neozvali, z jiných se sice ozvali, ale bohužel buď služby vhodné respondentky neměly anebo jejich klientky nechtěly být respondentkami pro můj výzkum. Nakonec jsem pro svůj výzkum vybrala pět respondentek. Respondentky jsou vybrány napříč věkovým spektrem. Mezi dotazovanými je, jak mladá žena, ženy ve středním věku, tak i žena v seniorním věku. Počet respondentek je nižší, než jsem očekávala, a to z důvodu toho, že se klientky ve službách nevyskytovaly, a pokud už ano, bylo pro ně složité o tom, jak se staly ženami bez přístřeší, mluvit.

4.6 Limity výzkumu – diskuse

Díky zvolené metodě kvalitativního výzkumu se jedná o velmi malý vzorek případových studií, který nelze zobecnit na širší populaci žen bez domova. A to hlavně proto že tyto případové studie se týkají jednoho okresu Olomouckého kraje. Co považuji za nutné říci je to, že jsem pracovala jako sociální pracovnice v jedné ze služeb, ze které přicházejí respondentky pro výzkum. Takže k některým z respondentek mám blízký vztah, a proto mohou být údaje zkreslené. Mojí snahou je zůstat naprosto objektivní a nezkreslovat žádné údaje. Rozhovory byly realizovány tři, u dvou dalších bylo využito mojí dlouhodobé spolupráce s těmito respondentkami, kdy jsme měly možnost se

během sociální práce poznat. Analýzou audiozáznamů tří rozhovorů a dvou velice dobře známých případů s přístupem k dokumentaci jsem následně vypracovala kvalitativní přepis jejich situace. Z něj jsem následně hledala odpovědi na kladené otázky.

4.7 První případová studie

Paní Eva 58 let, bez domova od roku 2014,

4.7.1 Život před propadem na ulici

Paní Eva se narodila do úplné rodiny jako starší ze dvou sester. Věkový rozdíl mezi sestrami je 4 roky. Klientka o své sestře mluví jako o té protěžovanější, které se více pomáhalo a ona sama přejímala pozici své matky, a to z důvodu toho, že oba rodiče velmi pracovali. Otec pracoval na dráze, matka jako účetní. Otec měl kladný vztah k alkoholu, klientka říká, že u nich v rodině se vždy pilo, každá oslava a setkání bylo provázeno alkoholem. Okolo klientčiny 15 let otcův problém s alkoholem gradoval a matka podala žádost o rozvod. Rozvod proběhl dobře, klientka se se svým otcem pravidelně vídala, staral se o to, jak se se sestrou mají, finančně vypomáhal matce klientky, jak mohl. Zhruba po dvou letech se k jejich matce vrátil i přestože alkohol užíval stále, v této době ale značně omezeně. Zřejmě si uvědomoval, že pokud chce být svým dcerám a manželce na blízku, musí něco změnit. Klientka sama uvádí, že na každé rodinné oslavě byl přítomný alkohol, buď ve formě piva či vína anebo pálenky. A to i v případě klientky vedlo k velmi kladnému vztahu k alkoholu. Který dost značně přispěl k jejímu propadu na ulici.

Klientka maturovala v roce 1983 a v roce 1984 se jí narodila dcera. S partnerem se klientka rozešla ve 4 letech dcery. A to z důvodu velkých hádek o výchovu dcery, přítomnost alkoholu a díky tomu i násilí klientka z tohoto vztahu odešla. V této době se ale ještě klientce stále dařilo svůj život držet na uzdě, ale zlom přišel v roce 2013, kdy už úplně nezvládala řešit všechny svoje závazky a její partner této situaci také nepomohl. Bohužel v roce 2014 přišel propad na ulici, kdy klientka při příchodu exekutora zjistila, že její partner neplatil nájemné na bydlení (rok neplacené nájemné) a majitel bytu je ze dne na den vystěhoval.

4.7.2 Život po propadu na ulici

Klientka střídavě přespávala ve svém autě anebo u své matky či neteře. Při pobytu v autě byla kontaktovaná terénními pracovníky Charity Olomouc a nasměrovaná využívat služby Denního centra. Klientka se nejdříve hodně zdráhala, necítila se v této službě dobře a když jí bylo nabídnuto azylové bydlení odmítla a stále bydlela ve svém autě.

Do pobytových služeb se klientka dostala v okamžiku, kdy její neteř kontaktovala Krizové centrum Charity Olomouc a v roce 2017 poprvé začala bydlet v Azylovém domě Charity Olomouc. Zde ale nevydržela dlouho, protože díky nedodržení pravidel v důsledku neohlášené nepřítomnosti jí bylo ukončeno poskytování služby. Což klientce nevadilo, protože se s tehdejšími partnerem stěhovala do jiného města za prací. K této práci měla i přislíbené bydlení. V tomto zaměstnání klientka vydržela do začátku roku 2019, kdy její partner zemřel a ona se vrátila do známého prostředí Olomouce. V této době bydlela střídavě v zahrádkářské kolonii anebo u své matky, o kterou se starala, protože byla vážně nemocná. Matka klientce umírá v polovině roku 2021, kdy se klientka natrvalo vrací do služeb Charity a začíná bydlet na azylovém domě. Po celou dobu je klientka střídavě registrovaná na Úřadě práce a pobírá dávky hmotné nouze nebo je sankčně vyřazena, a tudíž jí nabíhá dluh na zdravotním pojištění. Klientka sama neví, jak vysoký dluh na pojištění má, bojí se zjišťovat a ví, že ho do konce života stejně nesplatí. Proto také v součinnosti se svým sociálním pracovníkem chce zjistit, zda by mohla zažádat o starobní důchod a také se znovu půjde registrovat na úřad práce a požádat o dávky pomoci v hmotné nouzi. Klientka zvažuje odchod z Olomouce, dostala nabídku na bydlení v klášteře v Bílé vodě.

4.8 Druhá případová studie

Paní Lenka 56 let, bez domova od roku 2019

4.8.1 Život před propadem na ulici

Lenka žila s rodiči a dvěma mladšími sestrami (51 a 44 let). Otec prodejce v obchodě, matka pečující o rodinu doma. Když bylo Lence 12 let, stěhovali se s rodinou do domu, který jejich otec postavil do jiného města, než ve kterém vyrůstala. Když bylo Lence 14 let, otec jí zemřel. Lenka se vyučila košíkářkou, ale to nikdy nedělala. Dokud klientka pracovala, tak pracovala jako prodavačka. Lenka říká, že to zřejmě zdědila po otci. Velmi jí to bavilo. Po smrti otce žila Lenka s matkou a sestrami v domě, který otec postavil ale, když bylo Lence 39 let museli s matkou a sestrami dům prodat. Lenka říká, že to bylo z důvodu dluhů nejmladší sestry. Přestěhovali se opět do jiného města, a to už Lenka s matkou zůstala sama. Obě sestry se odstěhovaly s partnery a se svými rodinami. S matkou takhle Lenka žila sedm let a jak říká bylo to těžké soužití a aby se klientka vyhnula hádkám, raději mlčela a nechala na sebe matku křičet. Toto vyústilo v její stěhování do vlastního podnájmu, který si Lenka hradila z brigád, nikdy neměla stálější práci. V roce 2015 její sestře byly odebrány její děti z péče, Lenka si jedno z dětí – synovce vzala do pěstounské péče. Poté, co dostala synovce do péče se znovu sestehovává s matkou v té době již velmi nemocnou.

V roce 2017 se stěhují do Olomouce a bohužel je jí synovec odebrán z péče, a to z důvodu záškoláctví a celkově Lenka svého synovce nebyla schopná řádně vychovávat. Chvíli po odebrání synovce z péče Lenčina matka umírá. Bohužel v tento okamžik nastává Lenčin propad na ulici, kdy díky problémům s dávkami určenými na platbu nájemného Lenka přichází o nájemní bydlení. Lenka sama uvádí, že neví, proč jí dávky byly odebrány. Pracovnice na Úřadě práce se s ní vůbec nebavila. Byla dle jejích slov s ní velmi rychle hotová a nic jí nevysvětlila.

4.8.2 Život po propadu na ulici

Lenka zhruba půl roku bydlela u svých kamarádek a známých, kde zrovna mohla. Bohužel ale po zhruba půl roce musela na ubytovnu, kde nevydržela moc dlouho. Byla napadena dvěma jinými obyvateli ubytovny poté co jí propustili z nemocnice byla jí poskytnuta pomoc Krizového centra Charity Olomouc a poté začala bydlet na azylovém domě Charity Olomouc, kde bydlí dodnes.

Ze služby azylového domu se klientka přesunula do samostatného azylového bytu, kde se klientka dále snaží stavět na vlastní nohy. Lenka má velké dluhy, v době, kdy pečovala o svou matku a synovce nemohla pracovat, a i přestože dostávala odměnu pěstouna nebyla schopna hradit vše co potřebovala, a proto si půjčovala. Na velký úrok, nevěděla, že by to do budoucna mohl být problém. Když neměla, jak splácet, půjčila si dále. Takto několikrát. Dále také klientce vznikl dluh na zdravotním a sociálním pojištění v době kdy nebyla v evidenci Úřadu práce. Dnes je Lenka v invalidním důchodu prvního stupně, má astma a problémy s klouby, není schopná řádně chodit, dále má atopický ekzém. V současnosti není v evidenci úřadu práce, nechala se sankčně vyřadit. Lenka se ale i přesto snaží splácet svoje dluhy. Ve spolupráci se sociálním pracovníkem má zmapováno, jak vysoký dluh má a má vystavěný i splátkový kalendář. Vzhledem k tomu že má nízký příjem má strach, zda bude schopná splátkový kalendář dodržet. Kvůli Lenčině handicapu se jí nedaří najít vhodnou práci, kterou by mohla vykonávat, a tak si zvýšit svůj příjem. Zatím neplánuje nic do budoucna, potřebuje stabilizovat svoji situaci a zdravotní stav a poté uvidí co bude dál. K sestře se přestěhovat nemůže, ta je také na dávkách hmotné nouze, a navíc bydlí v domě bez výtahu, kam by nemohla vystoupat. Zbytek své rodiny má na Zlínsku, ráda by na staří bydlela tam pokud jí finanční situace dovolí.

Zatím, ale není schopná najít vzhledem ke svému handicapu jakoukoli práci, tudíž si navýšit příjem a odstěhovat se do vlastního bydlení.

4.9 Třetí případová studie

Olivie 58 let, na ulici zhruba 15 let zřejmě ještě déle.

4.9.1 Život před propadem na ulici

Klientka má 4 sourozence a pochází z úplné rodiny. Matka byla velmi pečující, ochranná a otec závislý na alkoholu, který nejde pro ránu daleko. Olivie vyrůstá v úplné rodině, dostane se na gymnázium, kde ale nechce být. Dostudovává na oboru švadlena ale v 18 letech poprvé otěhotní.

Poprvé se vdá a s manželem a se synem se odstěhují do Pardubic, kde manžel dostává nabídku práce i bydlení jak pro sebe, tak pro svou rodinu. Společně mají dva syny, po rozvodu zůstávají s otcem. Ze vztahu odešla, protože se bála o svůj život. Olivie v Pardubicích strávila 20 let svého života, kde pracuje ve věznicích jako pomocná síla, po rozvodu se vrací zpátky do Uničova, kde se jí narodí ještě dvě dcery. Na ulici se dostává po úmrtí čtvrtého manžela, kdy jí jeho synové z prvního manželství vyhodí z domu a ona není schopná pro sebe a dcery najít vhodné bydlení. Chvilku žijí na ubytovně, ale situace je pro Olivii neudržitelná, a tak se dostává na ulici. Starší dceru proto dává do péče své matky a tu mladší si do péče bere její otec. Bohužel ale po nějakém čase její dcera skončí v dětském domově, otec není schopen řádně o dceru pečovat.

4.9.2 Život po propadu na ulici

Sama Olivie říká, že neměla štěstí na muže a že vždy odcházela ze strachu o svůj život. Je na dávkách pomoci v hmotné nouzi. Čeká na to, až se jílepší zdravotní stav, má domluvenou práci jako ostraha v super marketu. V budoucnosti bude žádat o starobní důchod. Na ulici žije různě po stanech, také na zimu bydlí v azylovém domě. Má ale dost velké problémy s dodržováním pravidel, a tak vždy na jaře odchází ven. Olivie sama přiznává, že pije, jen říká, že nemusí. Chutná jí to, ale na azylovém domě nepije.

Ví, že se musí pravidla dodržovat. Pokud zde chce bydlet, což v současnosti díky chatrnému zdraví chce. Sice jí to stojí dost sil, ale ví, že na ulici nepřežije.

Olivie využívá služeb Denního centra Charity Šternberk v Uničově a také žije v azylovém domě Centra sociálních služeb v Uničově.

4.10 Čtvrtá případová studie

Zuzana 64 let, na ulici cca 10 let

4.10.1 Život před propadem na ulici

Paní Zuzana je jedináček, vyrůstala v úplné rodině, kde ale měla matka kladný vztah k alkoholu. Nikdy ale nezanedbávala péči o svoji dceru. Zuzana vystudovala střední oděvní školu a poté se nechala zaměstnat v divadle jako kostymérka. Sama říká že už v téhle době měla kladný vztah k alkoholu, a to prý protože se v divadle často slavilo a pilo. V téhle době ale jak Zuzana sama říká nešlo o škodlivé užívání, ale příležitostné piti v kolektivu známých. V tomhle prostředí poznala svého prvního muže, se kterým má Zuzana svoji jedinou dceru. Alkohol byl důvodem Zuzanina rozvodu, kdy po 15 letech manželství Zuzana opouští svého manžela. Manžel se díky své závislosti zadlužoval a tím i ohrožoval svoji ženu a dceru.

Po rozvodu Zuzana začíná žít ve společné domácnosti s matkou a svojí dcerou a zde začíná mluvit o svém propadu, zde začíná hodně pít a po smrti matky začíná užívat léky na úzkost.

4.10.2 Život po propadu na ulici

Zuzana se ženou bez domova stává v okamžiku po prvním propuštění z léčebny, kdy nemá střechu nad hlavou kam by se vrátila, byt po matce musela s dcerou během léčby prodat, aby umořila svoje a matčiny dluhy, které jim vznikly z půjčování si peněz. V této době začíná Zuzana bydlet u dcery, ale začíná znovu pít, a proto jí dcera řekne, že už u ní nemůže být a po další léčbě, kterou prochází zůstává u svých známých, kde se ale pokusí o sebevraždu, je znovu hospitalizovaná a poté se dostává poprvé do služby P-centra a jeho doléčovacího programu – ten ale nedokončí, a proto začne využívat služeb Charity Olomouc a jejího azylového domu. Její pobyt zde neproběhl v pořádku, Zuzana nezvládala běžný chod zařízení, naplno se jí opět rozjíždí závislost a pokouší se opět neúspěšně o sebevraždu.

4.11 Pátá případová studie

Betty, 28 let, na ulici cca 10 let

4.11.1 Život před propadem na ulici

Betty žije se svojí matkou, otčímem a dvěma sourozenci v jedné domácnosti. Když je Betty 5 let je umístěna do dětského domova, protože je sexuálně zneužívána svým otčímem. S rodinou nemá v podstatě žádný kontakt. Po základní škole vystuduje obor kuchař/číšník, ale této práci se později nevěnuje. Po skončení studia se Betty připravovala na odchod z dětského domova, což bylo v 19 letech. V tuto chvíli jí kontaktuje její sestra s tím, jestli se k nim nechce po odchodu z dětského domova přijít žít. Betty souhlasila, nechtěla přijít o kontakt se sourozenci, co ale bohužel nevěděla, bylo to, že její sourozenci vyhledali kontakt v podstatě jen protože chtěli využít finance, které Betty po opuštění dětského domova dostala. Betty měla problém najít práci v jiném městě, a tak jí sestra využívala často k hlídání jejích dětí.

Takto společně vydrželi žít dva roky.

Betty odešla od rodiny po dvou letech a napadení ze strany přítele své sestry. Sama říká, že už prostě přestala být žádaná, a proto jí z bytu vyhodili. Poté se stěhuje do Olomouce. Stěhuje se sem za kamarádkou, se kterou se, ale nepohodne, a proto skončí bez řádné střechy nad hlavou.

4.11.2 Život po propadu na ulici

Betty se v téhle době dostala přes Krizové centrum Charity Olomouc, kde byla ubytovaná na krizovém bytě, vyřídila si ve spolupráci se sociálním pracovníkem dávky hmotné nouze a poté co se uvolnilo místo v azylovém domě, tak byla ubytovaná tam. V této službě se Betty měla připravit na odchod ze služby, bohužel ale ve spolupráci se sociální pracovnící zjistila, že není schopná sama pracovat v nechráněném zaměstnání a také se u ní projevila dlouhodobě neřešená psychiatrická diagnóza. Posttraumatická stresová

porucha, dále i snížené IQ. Takže bohužel není schopná na pracovním trhu, ale i ve společnosti bez vedení fungovat. Betty si i několikrát vyzkoušela žít sama, v momentě, kdy se rozhodla odejít za svojí partnerkou ze služby.

Velmi rychle se pak do sociálních služeb vracela. A také v nich i přes snahu sociálních pracovníků nebyla schopná a zřejmě ani nikdy nebude schopná žít sama, našetřit na komerční nájemné a ze sociálních služeb odejít. Stále služeb Charity Olomouc využívá a zatím není vyhlídka, že by přestala.

4.12 Shrnutí případových studií

Cílem tohoto výzkumu bylo zjistit, které příčiny vzniku ženského bezdomovectví převládají, zda ty vnější nebo ty vnitřní. Ve svém výzkumu jsem zjišťovala od respondentek, jaké bylo jejich dětství a co v jejich životě zapříčinilo jejich propad na ulici. Smyslem této práce bylo zjistit, jak se ženy dostávají k tomu, že propadnou na ulici, co je k tomu vede a jaké převládají příčiny propadu na ulici.

Pro výzkum jsem si zvolila případovou studii a metodu sběru dat polostrukturovaný rozhovor. Výzkum jsem prováděla s pěti ženami, šlo o čtyři ženy z Olomouce a jednou z Uničova. Původní záměr byl výzkum provádět s větším počtem respondentek, ale bohužel se mi nepovedlo větší počet respondentek sehnat. Nejčastěji protože jsme se nějak domluvily a respondentky na domluvenou schůzku nepřišly anebo protože ve službách nebyly žádné ochotné svůj životní příběh sdílet, a tudíž ve výzkumu participovat.

Se dvěma ženami jsem přímo spolupracovala jako sociální pracovnice, dvě další znám z dalších služeb Charity Olomouc pro lidi bez domova a jednu se mi povedlo zkontaktovat přes vedoucí služby Denního centra pro lidi bez domova v Uničově. Respondentka se sama nabídla, že se výzkumu chce zúčastnit.

Ze všech rozhovorů vyplynulo, že příčina propadu na ulici není jen jedna, jedná se o soubor několika.

V prvním případě jde o kombinaci dluhů, závislosti, špatných partnerských vztahů a neschopnosti si najít řádnou práci, která by respondentce zajistila trvalý příjem, a tudíž možnost bydlet.

Ve druhém případě jde o kombinaci dluhů, neschopnosti si zvýšit příjem skrz svůj handicap, a tudíž mít trvalé zaměstnání, a neschopnost řádně komunikovat s úřady – nevyplacení dávek pomoci v hmotné nouzi vedoucí k propadu na ulici. Dle mého názoru je pravděpodobné, že jen při drobné změně systému jako takového by nemuselo vůbec k propadu na ulici dojít – konkrétně v případě moření půjčky jinou půjčkou by stačila vyšší ekonomická gramotnost, nebo ekonomický sektor nelákající do finanční propasti. V případě ukončení dávek na podporu bydlení pak je otázkou, jaké objektivní důvody byly na straně úřadů. Tato skutečnost nebyla odhalena, a je tak možné, že jen odlišný přístup státních úředníků mohl zabránit pádu na ulici.

Ve třetím případě kombinace závislosti na alkoholu, násilí na respondentce páchané v manželství a celkově špatné vztahy v rodině.

Ve čtvrtém případě jde o kombinaci psychiatrické diagnózy, alkoholismu a dlouhodobé hospitalizace respondentky.

V pátém případě jde o kombinaci nefunkčních rodinných vztahů, pobytu v ústavním zařízení a neschopnosti si udržet řádnou a dobře placenou práci, a tudíž mít stálý příjem, který by respondentce mohl zajistit bydlení.

Vzhledem k tomu, že jsem ve svém výzkumu hledala odpověď na otázku, které z příčin vzniku bezdomovectví převládají musím zde říci, že z výzkumu vyplynulo, že nepřevládá jedena nebo druhá příčina, ale jde o kombinaci obou tipů. Jak o příčiny vnější, tak i o příčiny vnitřní. Nikdy nemůžeme mluvit o jedné příčině.

Závěr

Tato práce si brala za cíl najít odpověď na otázku, zda převládají vnitřní anebo vnější příčiny vzniku bezdomovectví u žen. Odpovědí bylo, že nelze od sebe příčiny vzniku rozdělovat. Vždy jde o soubor několika příčin. Nikdy ne jinak, a tak by se i potom v sociální práci s klientkami k nim mělo přistupovat.

Je nutné brát s rezervou výsledek šetření, neboť pro objektivnější hodnoty by bylo zapotřebí podrobit zkoumání větší vzorek. Dále při vyhodnocování rozhovorů dospěla autorka k závěru, že volba kvalitativní metody byla přínosnější, nicméně časově skutečně náročnější. Skutečnost, že většina respondentek moji osobu znala. Volba otázek však byla více závislá na předcházejících odpovědích a nešlo se příliš držet stanoveného schématu.

Stran příčin vzniku bezdomovectví u klientek tedy kazuistika ukázala, že u zkoumaných žen šlo o kombinaci více faktorů, a ne jedné převažující příčiny. Souhra událostí a řetězení náhod definovaných coby vnitřní příčiny, vedla ke spirále, jejíž hrot vedl na ulici v obou případech.

Významným rozdílem je již samotná situace, kdy žena v nouzi působí na pracovníka mnohem slaběji než muž, a pracovník má tendenci více pomáhat křehčí a zranitelnější ženě. Rozdílný je nicméně také přístup. Je zapotřebí volit jak jiný slovník, tak i jinak pracovat s časem věnovaným jednotlivcům. Ženy jsou často poznamenány hrubým chováním, nebo přímo byly i znásilněny. K takovým osobám je nutné přistupovat více opatrně a s ohledem na minulost.

Na závěr lze tedy shrnout zjištěné skutečnosti, že za vznikem zkoumaného ženského bezdomovectví stála souhra více vnitřních příčin. A práce se ženami má svá specifika, která je zapotřebí dodržovat.

Literatura a zdroje

Ethos. (2005). Retrieved January 21, 2023, from https://www.feantsa.org/download/cz_8621229557703714801.pdf

Hendl, J. (2005). Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace. Praha: Portál

Hradecká, V., & Hradecký, I. (1996). Bezdomovství - extrémní vyloučení. Naděje

Matoušek, O., Kodymová, P., & Koláčková, J. (Eds.). (2005). Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi. Portál.

Neviditelné ženy. Nový prostor. Retrieved January 28, 2023, from <https://novyprostor.cz/clanky/476/neviditelne-zeny>

Marek, J., Strnad, A., & Hotovcová, L. (2012). *Bezdomovectví: v kontextu ambulantních sociálních služeb*. Portál.

Maslow teorie potřeb. (2018). Retrieved February 26, 2023, from <https://www.mentem.cz/blog/teorie-motivace/>

Miovský, M. (2006). Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu. Praha: Grada Publishing

Průdková, T., & Novotný, P. (2008). Bezdomovectví. Triton.

Vágnerová, M. (2004). Psychopatologie pro pomáhající profese / Marie

Vágnerová (Vyd. 3., rozš. a přeprac). Portál.

Vágnerová, M., Marek, J., & Csémy, L. (2018). Bezdomovectví ve středním věku: příčiny, souvislosti a perspektivy. Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum.

Vyhláška 505/2006, 2006 § (2006). <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-505#p22>

Zákon o sociálních službách, 2006 § (2006). <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>

Oakleyová, A. (2000). Pohlaví, gender a společnost. Praha: Portál, s.r.o.

Hetmánková, R. (2013): Zpátky ze dna: Zaostřeno na ženy, Jako doma, Praha

Přílohy

Obsahuje vlastní, názvem a případně číslem, označené přílohy v souladu se Seznamem příloh.

Příloha 1

Žádost o provedení výzkumu v rámci zpracování bakalářské práce:

Škola: Univerzita Palackého v Olomouci

Fakulta: Filozofická

Katedra: sociologie, andragogiky a kulturní antropologie

Studijní program/obor: sociální práce

Jméno a příjmení studenta/studentky: Kateřina Hejralová

Kontaktní údaje (email, tel.): ksismova@seznam.cz, 737351347

Název Instituce: Charita Olomouc, Středisko Samaritán pro lidi bez domova

Název práce: Ženské bezdomovectví

Metodologický popis výzkumu včetně výzkumného vzorku: případová studie dvou klientek užívajících služeb Azylového domu Charity Olomouc

Vyjádření kompetentní osoby instituce:

S provedením výše uvedeného výzkumu souhlasím/ nesouhlasím.

Jméno: *Alexandra Dvořák*

Podpis, razítko

charita OLMOUC
Wurmova 5 > 771 11 > Olomouc
IČ: 44936427, DIČ: CZ44936427 |10|